

Обґрунтування технологічних умов отримання розчинних порошоків із топінамбура

О.І. Сидорченко, кандидат технічних наук, доцент, Національний університет харчових технологій

Т.М. Захарченко, кандидат технічних наук, доцент, Національний університет харчових технологій

В.С. Стельмах, магістр кафедри ресторанного господарства, Національний університет харчових технологій

Досліджена зміна біоорганічного комплекс соку топінамбура під впливом технологічних параметрів. Підтверджена доцільність використання в технологічному регламенті отримання очищеного соку топінамбура лимонної кислоти, як каталізатора, в процесі руйнування агрегативних комплексів РКД соку, при одночасному збереженні даних біологічно активних сполук в соку. Встановлена висока специфічна комплексо-утворююча здатність лимонної кислоти, як з катіонами так і з біополімерами та з фруктанами дозволяє стверджувати, що отримані соки мають високу біологічну і харчову цінність.

Ключові слова: топінамбур, фруктоза, сік, біоорганічні компоненти, речовини колоїдної дисперсності, лимонна кислота, мінеральні речовини, моноцукри.

Исследовано изменение биоорганического комплекса сока топинамбура под влиянием технологических параметров. Подтверждена целесообразность использования в технологическом регламенте получения очищенного сока топинамбура лимонной кислоты, в качестве катализатора, в процессе разрушения агрегативного комплекса ВКД сока, при одновременном сохранении данных биологически активных соединений в соке. Установлена высокая специфическая комплексообразующая способность лимонной кислоты, как с катионами так и с биополимерами и с фруктанами позволяет утверждать, что полученные соки имеют высокую биологическую и пищевую ценность.

Ключевые слова: топинамбур, фруктоза, сок, органические компоненты, вещества коллоидной дисперсности, лимонная кислота, минеральные вещества, моносахара.

Investigated the changes bioorganic complex artichoke juice under the influence of technological parameters. Confirmed the feasibility of using a technological requirements to obtain purified artichoke juice citric acid as a catalyst in the process of destruction aggregation complexes LCD juice, while maintaining data bioactive compounds in the juice. Confirmed the high specific complex-forming ability of citric acid, with both cations and biopolymers and fructans suggests that received juices have a high biological and nutritional value.

Jerusalem artichoke, fructose, juice, organic ingredients, substances colloidal dispersion, citric acid, minerals, monosahara.

У харчовій промисловості широке застосування мають, як відомо, два види цукрів: сахароза, або цукор, отриманий із цукрових буряків і цукрової тростини, і глюкоза, сировиною для якої служить картопляний і кукурудзяний крохмаль. Однак серед подібних промислових продуктів до цих пір не був представлений третій вид цукру - фруктоза, яка за своїми смаковими якостями, підвищеною солодощі та поживними властивостями дуже цінна.

Фруктоза широко поширена в природі. Часто разом з сахарозою і глюкозою вона міститься в соках плодів, ягід, стебел і бульб багатьох рослин. Вона легко розчиняється у воді і перешкоджає кристалізації сахарози, що може мати велике практичне значення в кондитерській промисловості.

У зв'язаному вигляді фруктоза входить до складу сахарози, інуліну та інших фруктозанов, а при гідролізі цих сполук за допомогою розведених кислот або ензимів і може бути отримана у вільному вигляді з рослин, в яких фруктоза знаходиться в

якості компонента фруктозанів. Слід особливо відзначити земляну грушу або топінамбур. У цій рослині інулін міститься в бульбах і подібно до крохмалю грає роль резервної речовини.

Виробництво розчинних порошоків із овочів та фруктів отримало широке розповсюдження в усьому світі. Однак, складна технологія отримання розчинних порошоків, знаходиться в значній залежності від фізичних, хімічних, біохімічних і органолептичних показників отриманого соку із якого в подальшому виготовляють розчинні порошки.

Технологія отримання розчинних порошоків із рослинної сировини, передбачає попереднє отримання певним способом підготовлених пастоподібних або пюреподібних продуктів, з наступним їх висушуванням до оптимальної кінцевої вологості. Даний процес можливо провести за допомогою кондуктивної, конвективно-кондуктивної та сублимаційної сушки.

Найбільше розповсюдження в виробництві

розчинних овочевих порошків, отримав конвективний спосіб в розпилюючих сушарках. Під час такого висушування, в результаті дрібного диспергування частинок рідини, утворюється велика поверхня випаровування. Миттєве сушіння та невисока температура частинок дозволяє отримати сухий продукт у вигляді дрібного порошку, високої якості та гарної розчинності.

Як відомо, процес висушування краплин частинок супроводжується деформацією частинок в середовищі високотемпературного теплоносія, що впливає на щільність частинки. Ступінь деформації залежить від температури і концентрації похідного соку: чим вище температура повітря і більша концентрація похідного продукту тим сильніший їх вплив на міцність частинок [1, 2].

Висушування соку топінамбура в розпилюючій сушарці дає можливість отримати розчинний порошок з низькою кінцевою вологістю (4,5-5%), з гарними органолептичними показниками, який максимально зберіг біокомпоненти похідної сировини, що обумовлює його лікувально-дієтичні властивості.

Для підтвердження збереження основних біокомпонентів похідної сировини – топінамбура, проведені дослідження по визначенню впливу технологічних факторів на стійкість комплексів речовин колоїдної дисперсності (РКД) соку топінамбура.

Попередніми дослідженнями [3] нами було встановлено, що очищений сік топінамбура після проведених технологічних операцій зберігає в своєму складі речовини колоїдної дисперсності (РКД), які формують його біологічну та харчову цінність: високо-та низькомолекулярні фруктами, білки, амінокислоти, пектини, ліпіди, вітаміни та інші складові [3, 4].

Всі ці органічні речовини взаємопов'язані між собою ковалентними, водневими, іонними та іншими зв'язками та являють собою агрегатні комплекси, від стійкості яких залежить ефективність технологічних

процесів: випаровування соків і їх висушування.

Глибину перетворень речовин колоїдної дисперсності топінамбура, що виникають в результаті теплового і хімічного впливу характеризували за допомогою метода гель хроматографії та фотоколориметрії. Сутність методу полягала в тому, зразок, що досліджували, фракціонували на колонці заповненій сефадексом G – 50. В пробах після колонки визначали вміст фруктанів по реакції Селіванова (135), з наступним колориметруванням на КФК–2, при довжині хвилі 670 нм. В кюветах 5мм.

Ідентифікації проб проводили по часу утримування порівнюючи з чистими зразками – свідками. По отриманим результатам, величини оптичної щільності, будували хроматографічні профілі (рис.1).

Аналізували проби соків топінамбура отриманих наступними способами:

- пресуванням подрібнених бульб, рН–6,2;
- екстрагуванням при температурі 90°C;
- екстрагуванням при рН 4,0–4,2 і температурі 90°C з використанням $C_6H_8O_7$;
- екстрагуванням при рН 4,0–4,2 і температурі 90°C з використанням H_3PO_4 ;

Перед нанесенням на колонку проби сумлінно відфільтровували від можливих сумішей та осаду що утворився. Всі проби, що досліджувалися, в ході фракціонування поділилися на шість складових (6 піків).

В першому піку представлені речовини з високою молекулярною масою, головним чином розчинні білки, пектини, ліпіди та інші біополімери, частково високомолекулярні фруктами, для яких час утримування виявився найменшим. Закономірно, вміст даних речовин вищий в клітинному соку і мінімальним в соку обробленому H_3PO_4 . Введення в сферу реакції ортофосфорної кислоти блокує перехід в сік біополімерів, зокрема, складні ефіри, що утворилися з фруктанами та іншими полісахаридами. Ця особливість виявляється і при аналізі другого піку, отриманих гелхроматограм,

Хроматографічне розділення соків топінамбура

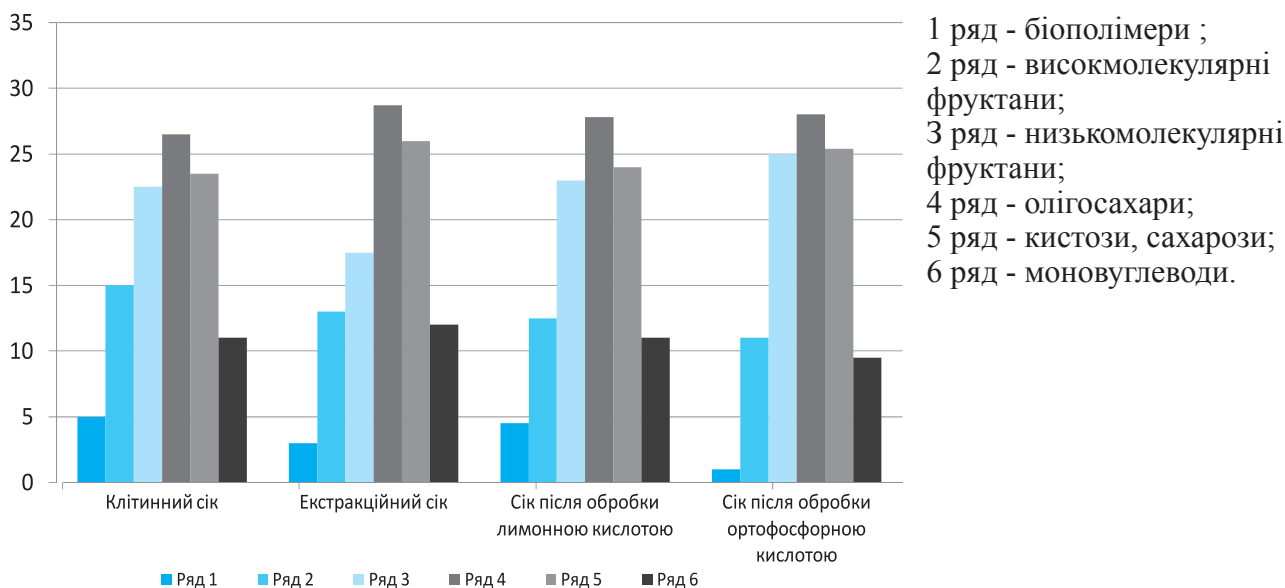

Рис. 1. Хроматографічне розділення соків топінамбура

Зміна мінерального складу комплексу РКД соків

Катіони	Вміст, мг % до маси СР соку			
	1	2	3	4
K ⁺	767,8	470,9	219,1	222,1
Ca ²⁺	463,4	233,5	364,7	293,1
Cu ²⁺	2,235	1,143	1,629	2,099
Fe ³⁺	8,550	5,540	2,174	1,242

в якому зосереджені високомолекулярні фруктани (інулін). Менше всього їх виявилось в соку отриманому екстрагуванням з ортофосфорною кислотою. Третій пік – низькомолекулярні фруктани. Четвертий – пік олігосахариди, п'ятий пік – трисахариди, шостий пік – моноуглеводи.

Одночасно з гель-хроматографічним фракціонуванням соків топінамбура ми вивчали розподіл катіонів (K⁺, Ca²⁺, Fe³⁺, Cu²⁺) в пробах з різним вмістом біополімерів і фруктанів. Вміст катіонів визначали за допомогою сучасних методів атомної адсорбції і гель хроматографії соків.

В ході експерименту була відмічена активна роль мінерального складу соків що досліджувалися, його вплив на зміцнення структури РКД, в присутності оксикислоти (C₆H₈O₇) і мінеральної кислоти (H₃PO₄). Була підтверджена висока специфічна комплексуюча активність C₆H₈O₇ та H₃PO₄, як з катіонами так і з біополімерами та фруктанами.

Можна констатувати, що всі запропоновані способи вилучення соку із бульб топінамбура (пресовий, екстракційний з використанням каталізаторів – C₆H₈O₇ та H₃PO₄) дозволяють в значній мірі зберегти життєво важливі для людини макро- і мікроелементи: калія, який відповідає за зміцнення серцево-судинної діяльності – 30-60%; кальція – головна складова в формуванні кісткової тканини – 50-80%; міді що приймає участь в водосольовому та кислотно-лужному обмінному процесі 70-90%; заліза, яке являється головним постачальником кисню в клітинному диханні і сприяє підвищенню імунітету організму – 50-65% (табл.1). Все це підвищує біологічну активність продуктів, які отримуємо.

де: 1 – сік, отриманий пресуванням подрібнених бульб топінамбура;

2 – сік, отриманий екстрагуванням подрібнених бульб топінамбура;

3 – екстракційний сік топінамбура, оброблений C₆H₈O₇;

4 – екстракційний сік топінамбура, оброблений H₃PO₄.

Катіони K⁺ переходять в сік в складі високомолекулярних складових – білково-пектинового комплексу і фруктанів (проби 1, 2, 3) для усіх дослідних проб, причому – екстрагування виявилось значно ефективніше ніж пресування.

Деяко по іншому поведуть себе катіони двовалентних металів – Ca²⁺, Cu²⁺, в силу своєї висо-

кої комплексо-утворюючої здатності, що виявилось в підвищеному вмісті цих катіонів в пробі з білками, пектинами (проба 1), а також з низькомолекулярними фруктанами (проби 4, 5). Даний ефект значно підсилюється в присутності лимонної кислоти та іонів ортофосфорної кислоти.

Таким чином, отриманий вперше масив даних дає можливість частково розкрити механізм переходу біологічно активних речовин, які безпосередньо приймають участь в обміні речовин організму. Це в першу чергу білки, пектини, та зв'язані з ними мікро- та макроелементи.

Отримані результати підтвердили доцільність використання в технологічному регламенті отримання очищеного соку топінамбура лимонної кислоти, як каталізатора, в процесі руйнування агрегативних комплексів РКД соку, при одночасному збереженні даних біологічно активних сполук в соку (до 95% від похідного вмісту їх в клітинному соку).

Встановлена висока специфічна комплексоутворююча здатність лимонної кислоти, як з катіонами так і з біополімерами і з фруктанами дозволяє стверджувати, що отримані соки мають високу біологічну і харчову цінність.

Проте всі запропоновані способи вилучення соків із бульб топінамбура, дозволяють в значній мірі зберегти життєво важливі для людини макро- і мікроелементи такі як калій, кальцій, мідь, залізо. ■

Список використаних джерел

1. Калашников Г.В., Кретов И.Т. Кинетика процесса влагопоглощения капиллярно-пористыми коллоидными материалами/ Г.В. Калашников, И.Т. Кретов// Известия вузов. Пищевая технология – 1995 – №11 – С. 90-93

2. Лысянский В.М., Гребенюк С.М. Экстрагирование в пищевой промышленности/ В.М. Лысянский, С.М. Гребенюк// – М. «Агропромиздат» – 1989 – 188 с.

3. Сидорченко Е.И., Бобровник Л.Д., Ремесло Н.В. Вещества коллоидной дисперсности топинамбура/ Е.И. Сидорченко, Л.Д. Бобровник, Н.В. Ремесло// Сахарная свекла: производство и переработка ВО Агропромиздат – 1991 – №6 – С. 54-55.

4. Сидорченко О.І. Ремесло Н.В., Бобрівник Л.Д. Зміна біоорганічного комплексу соку в процесі отримання розчинного порошку із топінамбура/ О.І.Сидорченко, Н.В.Ремесло, Л.Д.Бобрівник// Тез.доп. Науковий міжнародний семінар «Інулін у харчуванні та медицині» – Київ – 1997 – С. 47-51.

Рецензент: В.Л. Прибильський, д.т.н., проф.